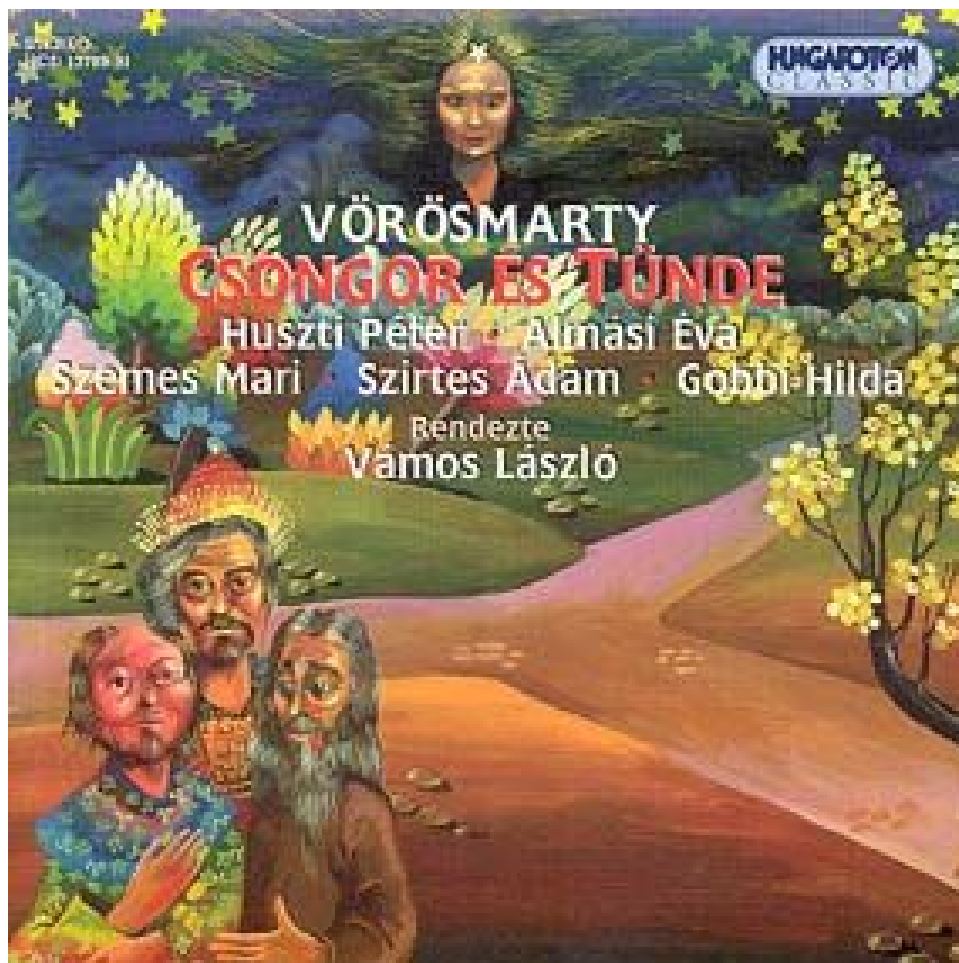

MAGYAR MYTHOLOGIA.

(részlet)

ROSSZAK.

A KIK JÓK IS, ROSSZAK IS.

Óriások. Hatalmas lények, kiknek eredetéről meséink hagyománya nem igen emlékezik, de Erdély bércei telve vannak nevökkel és mythikus szereplésökkel. A szirteken meglátszik sarkuk, öklük és talpuk: váraik, útjaik, kútjaik szinte ellepik a hegyeket, völgyeket. Bennök az

erő van úgy megszemélyesítve, mint a tündérekben a szépség. A lakásaikra vonatkozó hagyományon meglátszik, hogy minden ugor nép saját otthonának képére és hasonlatosságára teremtette. A vogul mondák szerint földvárakban laktak, magyar meséink szerint hatemeletes gyémánt-kastélyban vagy sarkon forgó aranyvárban. Ők voltak Isten első teremtményei, a kik az utánok származott emberek elől váraikba zárkóztak, de még oda is olyan utakon jártak, miket külön és saját használatukra építettek. Ilyen «várútjai» a Honárka és Attila útja a bodzai szorosnál. Volt egy királyuk is, Bábolna, a ki a többi óriásokat aranyharangokkal szokta gyűlésre hívni; a harangokat halála közeledtekor várának kútjába temette és azok ünnepnapokon ma is zúgnak.

Az óriások hol várurak, kik nagy birtokokkal rendelkeznek, hol parasztok. Az elébbinek példája a Kutyafejű, a ki birtokait csak táltos lóval utazhatja be, az utóbbiaké a Fanyűvő, Kőmorzsoló, de különösen a Vasgyűrű. Valamennyinek bűbajos állatok, fegyverek és egy külön erő áll rendelkezésére. Ilyenek: a táltos-ló, a bűbajos kard, mely magától verekszik és az «erős bor», melyből minden csepp ötezer ember erejét kölcsönzi a halandónak. Őket legyőzni bűvös fegyver nélkül nem lehet s azért oly hatalmasok, hogy jót-rosszat egyaránt tehetnek.

Hatalmukat csak akkor nem fordítják az ember ellen, ha apjának szólítja őket; egyik-másik fiává is fogadja, avagy saját vállain hordozza (Szép Palkó barátja, az óriásokat lépő). De haragjuk is féktelen. Három izben is meggyilkolják az embert, a kit szagáról ismernek meg. A mondák kősziklái kővé változott gonosz óriások.

Törpék. Alighanem kölcsönvett alakok, melyek azomban nagyon egybeforrtak a nép gondolkodásával. Szívesen érintkeznek az emberekkel, kedves szokásuk az incselkedés. Földalatti barlangokban, odvas fákban laknak; ügyesen mozognak és bűbajos természetöknél fogva nehezen legyőzhetők. Valamennyien aprók, kalapjuk akkora, mint a gyűszű. A férfiak feketék, nagy szakállúak (ebben a szakállban rejlik erejük), a nők hófehérek, dús hajuak. Egy-egy kezükön hat ujj van, sohasem fáznak, pedig csak egy szál ruha van rajtuk (a férfiakon nadrág, az asszonyokon szoknya). A férfiak karjukon gyémánt-karpereczet viselnek. Ők ássák az érczet, külön pénzük is van, királyuk valamennyiöknél fél lábbal kisebb. Nem szeretik, ha valaki háborgatja őket, néha el sem bocsátják, máskor meg ugyancsak ráijesztenek, például a «bakaraszny» törpe, a ki hármass üveghegy aljában lakik és országa háborgatóit keresztülhajigálja az üveghegyeken.

Bányarém (Bányi pásztor, Birgej a német Berggeist-ből) a bányák népének egyaránt szeretett és rettegett szelleme. Többnyire úgy jelenik meg, mint szakálas kis ember, vörös nadrágban és fehér kabátban; lábán csizma, fején bányászsapka, kezében bányamécses. Csizmája aranyos, könnyen kúszik a sziklákon. Megesik azomban az is, hogy nem igazi alakjában mutatkozik, hanem hol hosszú asszonynak, hol ősz-embernek vagy fekete embernek látják, hol pedig állatnak (bagoly, denevér, ló, kutya). Mogorva természetű; nem szereti, ha a bányában káromkodnak, még kevésbé ha fütyölnek. Ellenben az éneklésnek nagy barátja. Az embert (a bányászt) csak akkor pártolja, ha jó, szorgalmas, erkölcsös. Akkor előre figyelmezteti a balesetre, kopogtatással jelzi a gazdag eret; de ha a bányászok rosszak és megbántják, boszút áll rajtuk, sőt a bányát is megveri, meddőségre kárhoztatja vagy épenséggel kiapasztja. Így fogatkozott meg Selmeczen az áldásos Mihály-akna, így a breznóbányai aranybányák, a hol a bányászok megölték a bányarém feleségét, Runát, a miért félrerakott eleségükből evett.

Kópék. A német Kobold-okkal rokon, de a finn, lapp és török manókkal (Kööpeli) is egyező rémek, a kik a föld alatt országgal és vezérrel bírnak. Onnan járnak fel ijeszteni és kivált a gyermekeket rettegtetik. A Kópé apró, (két arasz) nadrágja vörös, kabátja fekete, egyik lábára sánta, az orra is másfelé áll, mint a rendes embernek; szeme fénylik, mint a macskáé, körme akkora, mint más ember ujja, kezefeje, mint a nagy kalap. Ha feljön, sőt és kenyeret kér, a kit megfog elviszi, aztán csizmája orrával nyit magának utat a földbe. Ha gyermekek (versikékkel) idézik, aranyos szekéren, zöld köntösben jelenik meg, senkit sem bánt, sőt megteszi, a mire kéri; de haragos, ha csupa tréfából kell feljönnie. Felnőttek úgy hívják, hogy sőt és kenyeret, kést és villát tesznek az asztal négy sarkára. Pénz soha nincsen nála, a ki azt akar, a Kópéval el kell mennie.

A lidércz. Hol a németből, hol a szlávból szokás származtatni, pedig emberemlékezet óta otthonos a magyar hagyományban. Ujjnyi nagyságú majomfejű emberke, a kit úgy kell nevelni fekete jércze tojásából, melyet az ember három hétig bal hóna alatt hordoz. Más hagyomány szerint csirke alakjában kél ki. Urának minden parancsát teljesíti, de ha dolgot nem kap, gazdáját öli meg. Számot tart a gazda ételének első falatjára, italának első cseppjére, ha ezt meg nem kapja, megfojtja az urat, kit különben gazdaggá tesz. Ismét más hagyomány szerint a lidércz olyan, mint a tüzesgomolyag, szikrázva röpül ki-be a kéményen és olyan pénzt hord, mely a sötétben fénylik. Nehéz rája szert tenni, még nehezebb tőle megszabadulni.

Garabonczosok, barabonczások. Nevök szláv eredetű, sajátságos módon mégis tiszta magyar vidékek népe emlékezik róluk. A levegő urai. Összesen tizenketten vannak, a kik testvérek és a felhők között laknak rozmaring erdőben. Jó dolguk van ott, de enniök egy évben csak egyszer szabad. Akkor lejönnek a földre, jóllaknak édes tejjel és összefogdossák a sárkányokat, mert rajtuk szoktak lovagolni. A palóczok hite szerint a barbonczás váltott gyermekből lesz és mikor a földön jár, apró, szakállas, bajuszos emberke, a ki más embernek a kötözködésig sem ér, de azért vihart támaszt és felhőt olvas le az égről. Erősen szláv hatást mutat a dunamelléki «garabonczias diák». Tizenkét iskolát végzett diákból kerül ki, a ki sok bolyongás után egy barlangba jut és ottani társaival együtt tanulja a tizenharmadik iskolát. Ennek végeztével egyikük elpusztul a szerencse kerekén, a többiek világgá mennek, hol koldulva és sárkányokat nyergelve, hol kincseket gyűjtve. Jaj annak, a ki kérelmőket megveti; úrrá lesz, a ki jó szívvel fogadja őket.

Erdei csoda. Az erdők őre, a ki neheztel a favágókra, a miért kedves fáit bántják. A kalotaszegi néphitben vad tekintetű, szőrös testű vén ember (Vadöreg), a ki fent a havasokon ide s tova barangol, s a kinek a favágók engesztelésül ott hagyják a fák tönkjét. Hasonlít a finn Retimohoz, a ki szintén tiltja a favágást.

Vízi leány. Kutakban lakik és onnan leselkedik a gyermekekre. A csecsemőket kicseréli, a nagyobbakat a kút széléről lerántja; de ha szépen kéri és megtisztelik, kiengesztelődik, sőt karácsony éjszakáján a kút tükrében megmutatja a jövőndőt.

EGÉSZEN ROSSZAK.

Fene. Gonosz betegségnek megszemélyesítése. Eszi, rágja, viszi az embert: lép, mászik, száll; uszítani lehet, mint a kutyát. Szeged népe ma is tizenegyfélét ismer. Néhol asszonynak képzelik, a kinek kő a párnája, vasból való a lepedője.

Vizi manók. Különféle alakban leselkednek a parti emberre. Megesik, hogy jóképű öreg ember csalogatja magához a gyermekeket és ha sikerült a csel, félig csikó alakú rémkép nyerít e felett való örömeiben (Sajó-vámos). Másutt (például a Perecz folyóban zöld ruhás kis vizi ember lakik, a ki néha az emberek között is megfordul és ilyenkor víz csöpög az ujjairól. A ki megbántja, azt behúzza magához a vízbe, a lelkét pedig egy korsóban palotája falára függeszti. Sok korsó függ ott, mindenikben egy-egy lélek lakik, Szeged vidékén egyaránt rettegnek a Holt embertől, a Fekete gyermektől és Veres sipkástól. Az első holtnak teszi magát, de mihelyt a csolnakba teszik, azt is, meg a rajta levőket is a mélységbe húzza magával.

Tering. A magyar regevilágnak földalatti istene, kinek helyébe később az ördög lépett. A vogul hagyományban térn ma is annyit jelent, mint ördög, lidércz, tehát bolygó tűz, mely jár és hét nyelvű.

Iz. Rosszakarató hatalmas szellem, melyet káromló szólások (Egyen meg az Iz, vigyen el az Iz! Eger.) őriztek meg. Nyilván azonos a finn Hiési-vel, a ki testvéreinek, a Kalevala daliáinak annyi sok bajt okoz. Van családja és gazdasága, iramszarvas nyája és ménese. Tartózkodó helye a hideg éjszak, hótalpon és korcsolyán jár, még pedig oly erővel, hogy előtte darabokra törik a kő, elhasad az ág. Kedves teremtese a kigyó.

Ördög. Nem a keresztény néphit, de az ősvallás démona. Fekete ember, a ki fekete lovon jár, fekete ruhában, fekete kutyával. Kedves állatai (kakas, kecskebak, holló) szintén feketék. Lakása a föld alatt van (erdélyi néphit szerint Gyalu-vára közelében). A ki meg akarja látni, annak elébb pokoli sötétségen kell áthaladni s csak azután kezd virradni. Minél alább jutunk, annál nagyobb a fény, vakítóbb a világosság, s e vakító fényben terül el az ördög kertje, tele olyan virágokkal, miket emberi beszéd le nem írhat. Az ördögnek van felesége is, gyermekei is; sőt udvara, fegyveres népe, sok cselédje. De azért a bűbajos gyűrű fordulatára megjelenik, annak jeléül, hogy felette is létezik egy nagyobb hatalom; a bűvölés-bájlás hatalma...

forrás:

GÖRÖG-RÓMAI
MYTHOLOGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA
CSIKY GERGELY

FÜGGELÉKÜL:

ŐSKELETI, GERMÁN ÉS SZLÁV MYTHOLOGIA.
A MAGYAROK MYTHOLOGIJÁJA

IRTA
LATKÓCZY MIHÁLY

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1911

<http://mek.oszk.hu/08100/08154/08154.htm#196>